

El carrer de la Carnisseria Vella. Gravat de l'Arxiduc Lluís Salvador.

Consum de carn a l'Eivissa del segle XVIII. Una epidèmia del bestiar el 1715-1716

per Antoni Tur Torres

A l'Arxiu Històric Municipal d'Eivissa (AHME) es conserven els Llibres de Carnisseria, recompte dels guanys i despeses de les carnisseries públiques que mantenia a Vila la Universitat (a partir de 1724, Ajuntament) el segle XVIII. Són un total de 16 documents datats entre 1714 i 1786.

Alguns d'aquests llibres ens donen informació precisa de la carn que es tallava cada dia per posar-la a la venda, mentre que d'altres tan sols ofereixen dades parcials. En tot cas, aquestes fonts podrien servir, analitzades adequadament, per assabentar-nos de diferents aspectes econòmics (que convendria contrastar amb la informació de caire sociològic de què disposam per a l'època) de l'Eivissa

del segle XVIII: les quantitats i els tipus de carn consumida, els percentatges de carn autòctona o importada i l'evolució dels preus i salaris al llarg del segle serien alguns dels aspectes quantificables a partir d'aquests llibres.

L'objectiu d'aquest treball, però, és més limitat: simplement hem volgut estudiar alguns aspectes dels Llibres de Carnisseria, el coneixement dels quals consideram útil a l'hora de plantejar futurs estudis sobre el tema. Moltes voltes hem sentit a dir, i creim que és veritat, que la informació que no es publica, no s'aprofita, és inútil. Això ha estat el que ens ha decidit a oferir aquesta informació, pobra sens dubte, però que esperam que servirà almenys per re-

cordar l'existència d'unes fonts que no han estat estudiades fins al dia d'avui.

Per tant, ens limitarem a plantejar la qüestió, tenint sempre present que l'objectiu últim del treball històric de recerca ha de ser més ample: millorar el nostre coneixement de les condicions de vida, composició social i relacions humanes d'una societat, en aquest cas l'Eivissa i Formentera de l'època.

Una societat que, a més a més, es relacionava –i molt– amb el món exterior, tal i com veurem en aquest treball: vaixells anglesos que portaven moltons del nord d'Àfrica; el comerç amb Mallorca; la presència de gents foranes, des dels càrrecs i oficis reials (començant pel governador fins a arribar

als soldats de la guarnició), passant per notaris i altres professionals establerts a l'illa, comerciants i tripulacions, fins a arribar –ja a l'últim graó social– als esclaus magribins, ocupats ocasionalment a les tasques de la carnisseria, encara que en aquesta època ja eren poc nombrosos¹.

D'altra banda, en aquestes fonts trobam l'evidència d'una claríssima i profunda divisió social. Les mateixes persones i famílies van passant pels distints oficis de la Universitat/Ajuntament al llarg dels anys, i aquestos mateixos homes, com veurem, són sovent els que compren o arrenden els animals o altres béns subhastats per a després tornar a oferir a la Universitat. La centralització administrativa, accelerada amb els Borbons, no suposa –ni ho pretén– la pèrdua del poder per a aquesta classe urbana de terratinents, militars, clergues i persones que cobren rendes en general, a més d'alguns comerciants enriquits, la qual reté el poder de manera tradicional²; és una oligarquia urbana, que controlava i utilitzava per als seus interessos la Universitat.

Mentrestant, trobam l'altre sector urbà, pescadors, mariners, artesans, comerciants que formen les classes mitjanes i baixes; i la pagesia, dispersa pel camp i que no havia aconseguit cap de les reformes en el règim local de govern que havia reivindicat ja al segle XVII³ (per exemple, la concessió d'una casa a Vila on reunir-se, a la manera del Sindicat de Fora mallorquí), a pesar de ser amb molta diferència el sector majoritari de la població. Aquestes classes populars viuen una gran frustració i indefensió davant dels abusos de l'oligarquia, que les margina sistemàticament del que s'ha anomenat "institucions illenques d'autogovern", en les quals el seu pes era nul.

LA JUNTA DE L'ADMINISTRACIÓ DE LES CARNS

L'any 1714, a les acaballes de la Guerra de Successió, la Universitat d'Eivissa va decidir obrir una carnisseria on s'havia de tallar i vendre carn, per tal d'abastar els habitants de l'illa, segons les paraules dels jurats (hauríem de veure quins sectors de la població eren els que consumien aquesta carn).

Per complir aquest objectiu es va crear la Junta de l'Administració de les Carns, que per la documentació consultada⁴ sembla que era composta per tres Administradors de la Carn: primer o major, que portava el Llibre de Carnisseria; segon i pesador, que es devia encarregar més pròpiament de la carnisseria; i tercer o ramader, encarregat de comprar les carns.

Aquestos tres administradors realitzaven i dirigien el treball rutinari, mentre que la Junta, que incloïa, a més dels quatre jurats (en cap, segon, tercer i quart o de fora, l'únic jurat que representava la població pagesa majoritària) el síndic, el bósser i l'escrivà de la Universitat, es reunia per prendre les decisions, autoritzar i demanar autorització als representants reials (el Governador i el Visitador General) per a algunes decisions. Hem de tenir en compte que en aquesta època l'actuació de les institucions locals es va subordinant cada vegada més a la d'aquests representants del poder central, en un procés que, des del segle XVII, no fa més que avançar⁵.

Algunes d'aquestes decisions eren les compres freqüents de ra-

1 AHME: I.2/10 Carnisseria, f. 55 "Josepha Ferrer, muller de Francesc Riquer (...) confesa haver rebut de Matheu Montaner com a clavarí de la Magnífica Universitat de esta [illa] de Yviza quaranta-y-tres pessons sensillos de vuit reals sensillos cada un, y són per el treball del moro de dita Ferrer de acistir en la carnisseria des de tres de abril de sesenta-y-tres asta vuy, dia últim de novembra"; *Ibid.* f. 59-60; I.2/16 Carnisseria, f. 2v "Más once pesetas pagadas al esclavo de Doña Theresa Bardagui por 11 días que cortó carne en el mes de enero. Más pagado al mismo según recibo. Su fecha 21 febrero 1786". PLANELLS RIPOLL, Joan 1994 "Els darrers esclaus d'Eivissa" *Eivissa* núm. 19-20, p. 6-10: "Des de 1785 a 1790 es troben en dits padrons [anuals i ordenats pel bisbe Abad y Lasierra] un total de, almenys, trenta-quatre persones esclaves i vint-i-vuit propietaris d'esclaus" (...) "Moltes de famílies que tenien criats o criades, algunes, juntament amb els esclaus. A les parròquies foranes abunden també les cases on també hi ha criats, criades, pastorets, arrimats... Això fa pensar en una expansió demogràfica que estava superant o havia superat ja les necessitats de forces laborals, sense haver-hi el recurs de l'emigració que en èpoques posteriors ha servit de vàlvula d'escapament. (...) Havent-hi a l'illa gent de sobres, era un luxe adquirir esclaus que costaven un car diner, per això és difícil evitar la temptació de creure que els darrers propietaris que se'n despregueren els conservaven més per "fer es pinxo" que no pel benefici que treien de la seua possessió."

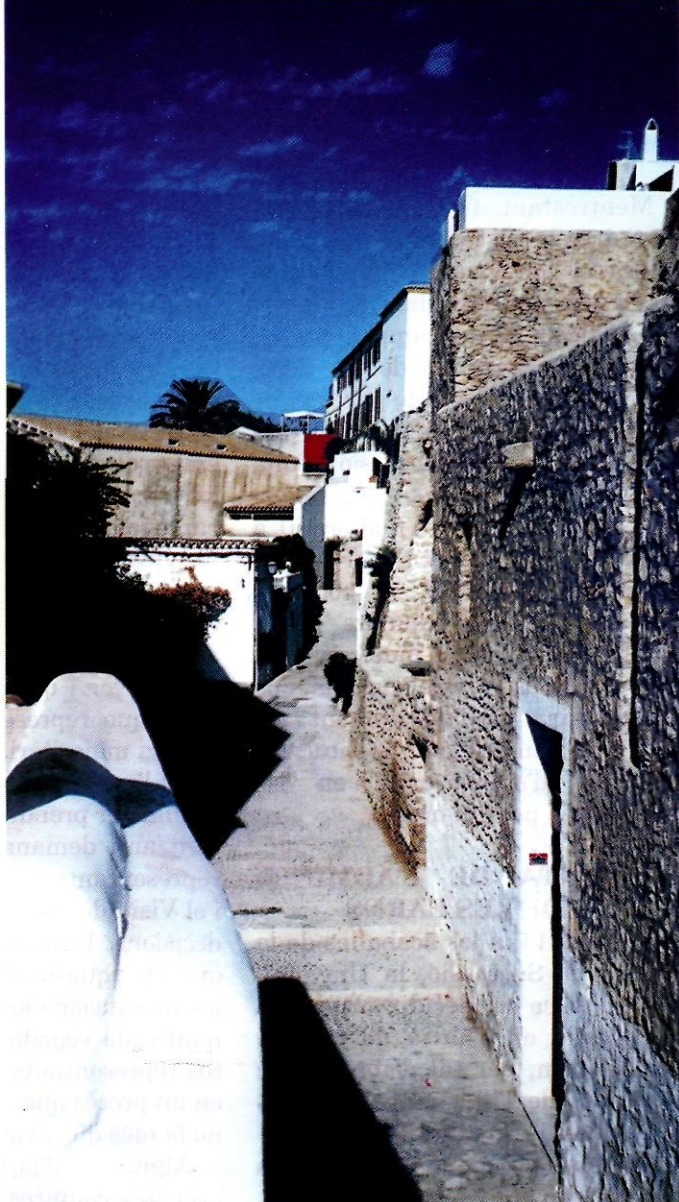
2 ESCANDELL BONET, Bartomeu 2000 *Ibiza y Formentera en la Corona de Aragón. Tomo III/1: De la crisis barroca a la planificación ilustrada (Siglo XVII)* Universidad de Oviedo, Oviedo, p. 499 i s. "La oligarquización del gobierno local", p. 503: [ja al segle XVII] "son discernibles de manera general los linajes componentes del patriciado urbano local y, dentro de él, quienes de hecho controlaron el gobierno municipal, es decir, la oligarquía dirigente. Todos ellos, insaculados como de "mà major", proveían y ocupaban, además de los indicados de la cúpula estamental local, los demás oficios atribuidos estatutariamente, a este mismo estamento (el "clavari", el "scrivà de la sal" y "consellers", mientras éstos existieron)."

3 V. "Exposición de los campesinos al rey", de 1686 i "Informe político y económico de Ibiza de 1696", tots dos transcrits per Isidor MACABICH 1967 *Historia de Ibiza* vol. I Daedalus, Palma, p. 423-437 i 441-444. El primer ens dóna el punt de vista dels pagesos i el segon el dels senyors.

4 AHME: I.1 Llibre de Juraria 1713-1715, f. 294-294v "enseguida de haverse resuelto imponer una carnicería" es va decidir "que la manutención de esta corriese por cuenta de dicha Universidad"; Llibre de Carnisseria agost 1714-juny 1715 f. 1 "vuy dijous a 30 d'agost de 1714 se a comensat a tallar carn en la present Vila d'Eivissa y carnisseria per compta de la Magnífica Universitat".

5 ESCANDELL BONET, Bartomeu 2000 *op. cit.*, p. 453-485.

El carrer de Sant Josep, a Dalt Vila, on estava la carnisseria vella.
(Foto: Revista EIVISSA.)

mat fora d'Eivissa i Formentera. Una altra, la concessió a la Universitat del dret exclusiu de vendre a Eivissa el burell —teixit de llana basta i gruixuda amb què es vestien els pagesos— feta pel Visitador General Miquel Rullan el 5 d'octubre de 1714 a petició dels jurats⁶, amb la prohibició de fer-ho a qualsevol altre, ja que la Universitat el canviava per carns i el venia per contribuir amb els seus beneficis a la manutenció de la carnisseria. El Governador, marquès de Villahermosa, hagué de revalidar aquest dret a petició dels jurats el 5 d'octubre de 1715, ja que a l'illa no faltaven persones que “no obstant, hajan fet abús portant-ne y venent-ne públicament”. La pena prevista per als infractors era de “cent diners, aplicadors ell y el burell per tersos, un a l'acusador, altre a la administració de les carns i lo altre als cofres [reials]”⁷.

La Junta també s'encarregava de supervisar l'actuació dels administradors, de manera que —per exemple— el Llibre de Carnisseria de 26 d'abril-16 d'agost de 1736 no s'admet per no indicar el pes i el preu a què s'havien venut alguns moltons de Palma i Dénia, que suposaven una pèrdua per a la Universitat, i es condemna l'administrador i regidor Ignasi Balansat a pagar-les de la seua butxaca, anunciant que “referirán sus hechos al síndico para que en caso de morosidad en la formación de ellos, pida y justifique los fraudes que en la administración hubiesen ynstruido”⁸. En altres llibres, però, els comptes eren revisats setmanalment pels racionals de la Universitat i, en cas d'haver-hi pèrdues, com la mort natural d'un animal o haver-se menjat els gats la carn guardada a la nit, els jurats eren qui decidien si pagava la Universitat o l'administrador⁹.

La Junta de l'Administració de les Carns també s'encarregava de posar els preus a què s'havia de vendre la carn a la carnisseria, com sabem per la carta dels jurats al Visitador General¹⁰, sense data però amb resposta afirmativa de 24 de febrer de 1715 que —entre altres coses— comunica la decisió de la Junta d'Electes del Consell General, en reunió del 13 d'agost de 1714, que es vengués la carn de moltó “assí de la Isla como forastero” a 3 lliures i 6 sous la lliura carnissera (una lliura carnissera era equivalent a uns 1.200 grams), “que en plata viene a ser un real y un tercio de real”. També diuen els jurats que amb aquest preu “a perdido la Universidad más de la metat” dels 1.762 reals de vuit que va gastar en portar 726 moltons d'Orà. De fet, l'objecte de la carta és l'aprovació explícita d'aquestes gestions “para que por ningún tiempo se les pueda imputar a los suplicantes [els jurats] la pérdida que a sentido la Universidad”, encara que esperen recuperar aquestes pèrdues “con la ayuda de Dios [...]”, durando el ganado que la Universidad tiene”.

En tot cas s'hauria de comprovar si aquest esquema de la Junta de l'Administració de les Carns es manté durant tot el període 1714-1768 o si evoluciona, ja que més endavant no hem trobat al·lusions a aquesta Junta ni als seus càrrecs.

Sabem també que la Universitat/Ajuntament tenia ramats propis, que mantenia a llocs com Tagomago¹¹ o Formentera, pagant pastors i pastores per fer aquesta feina. També tenim notícia de subhastes del ramat de la Universitat, amb la condició que el comprador els havia de vendre després a la carnisseria de la Universitat¹².

LA CARN I ELS SEUS PREUS

La carn preferida i més consumida era la de moltó, amb molt d'avantatge sobre les altres. De fet és l'única de què ens consta que la Universitat compràs carre-

gaments fora, i alguns dels Llibres de Carnisseria hi estan dedicats exclusivament¹³.

També és important, però, el consum de carn de boc sanat ("crestat"), al qual es dedica almenys un dels llibres¹⁴.

Molt menys apreciada era la carn de cabra i d'ovella. Fins i tot s'advertia els carnisseres arrendadors de les taules de la carnisseria: "Sabrà lo arrendador que no podrà tallar carn de ovellas ni cabras sens espesial llisència dels Senyors Regidors y posant preu competent", i es preveu per als infractors una sanció de 50 lliures cada vegada, aplicadora "per tersos en la forma acostumada"¹⁵.

La carn de bou, vaca o vedella, tenia tota el mateix preu, sempre més barat que el moltó i igual o menor que el crestat. Així, per al període que va de Pasqua de Resurrecció al 29 de setembre de 1724, el moltó va a 2 lliures 6 sous, i el crestat, com la carn de bòvid, a 1 lliura 16 sous¹⁶; però el setembre/octubre de 1736, mentre que el moltó s'ha apujat a 2 lliures 12 sous i el crestat a 2 lliures, el bou i la vaca s'han abaratit en 6 sous, de manera que el seu preu és d'1 lliura 10 sous¹⁷.

Alguns d'aquestos llibres ens donen informació precisa de la carn que es tallava cada dia per posar-la a la venta

De tota manera, el nombre de vaques, bous o vedelles que es troben als Llibres de Carnisseria es pot qualificar de simbòlic: cinc pel setembre de 1714 (front a 305 moltons i dos crestats)¹⁸; dos pel juliol de 1715 (65 crestats); quatre per l'agost (52 moltons i 73 crestats) i un pel setembre d'aquest mateix any (87 moltons i 63 crestats)¹⁹; pel maig de 1736 se'n tallen dos (50 moltons i 60

crestats); quatre pel juny (35 moltons i 24 crestats)²⁰ i un pel setembre del mateix any (55 moltons i 51 crestats)²¹.

I és que, a més de ser una carn menys apreciada, hem de tenir en compte que únicament podien mantenir ramat boví les finques que comptaven amb un sector de regadiu, i a més les manades no podien ser tan grosses com les de ramat oví o cabrum, ja que la seua manutenció era molt més costosa.

La Universitat vigilava l'aplicació dels preus estipulats i que els carnisseres a qui s'arrendaven les dues taules de la carnisseria tenguessin la taula "abastada de carn tots los dias de l'any fins a les nou del matí", castigant amb multa de 25 lliures els incompliments, com deixa clar l'albarà d'arrendament d'una d'aquestes taules, datat el 23 de juny de 1724²². També sabem per aquest document que els preus es donaven fixats com una de les condicions de l'arrendament (que durava del 24 de juny al 23 de juny de l'any següent), i que hi havia uns preus des de la Pasqua de Resurrecció (dia en què acabava la quaresma) al dia de Sant Miquel (29 de setembre) i uns altres des d'aquest dia a la següent Pasqua de Resurrecció.

6 AHME: I.1 Juraria 1713-1714, f. 294-294v.

7 AHME: I.1 Juraria 1715-1717 f. 50-51v.

8 AHME: I.2/8 Carnisseria (26 abril-16 agost 1736), f. 10v-11.

9 AHME: I.2/5 Carnisseria (17 agost-30 octubre 1736), f. 18v "Més als 30 de octubre 1736 es pesà un moltó de Orà y pesà trenta tersas, que són deu lliuras carnisseras. (...) Y es traguieren vint-y-sis lliuras y divuit sous velló, y del dit moltó en quedaren dos tersas y mitga, y en la nit els gats es mengaren la dita carn. Y avent comparegut devant els señors regidors, digeren y manaren que los pardés la Universitat". El llibre d'abril 1715-octubre 1716 (I.2/3 Carnisseria) també era revisat setmanalment pels racionals.

10 AHME: I.1 Juraria 1713-1715, f. 294-294v.

11 AHME: I.2/10 Carnisseria (1763-gener 1764), f. 51: "Tengo en mi poder día 16 de henero 1761 de ganados lo siguiente: primeramente sien machos que están en la isla de Tagomago...".

12 AHME: I.1 Juraria 1715-1717, f. 95-96, albarà de 10 d'abril de 1716 "Tothom y tota persona que vulla entendre en comprar dihuyt ovellas, quaranta cabres y vint-y-tres cabrits, que és lo ganado que tenia la Magnífica Universitat en la isla de Formentera y ara està en lo Puig des Molins...". Després de ser subhastat aquest ramat va ser "lliurat a Bernat Mas, cirujà y clavari...".

13 AHME: I.2/3 Carnisseria (octubre 1715-abril 1716), administrat per Bernat Mas, i I.2/13 Carnisseria (octubre 1780-gener 1782).

14 AHME: I.2/12 Carnisseria (octubre 1780-gener 1782).

15 AHME: I.1 Regidoria 1724-1725, f. 60-60v.

16 Ibid.

17 AHME: I.2/5 Carnisseria (17 agost-30 octubre 1736).

18 AHME: I.2/1 Carnisseria.

19 AHME: I.2/2 Carnisseria.

20 AHME: I.2/8 Carnisseria.

21 AHME: I.2/5 Carnisseria.

22 AHME: I.1 Regidoria 1724-1725, f. 60-60v.

Estudiant els preus per al cas de Mallorca, Antoni QUINTANA²³ assenyala la diferència entre preus oficials, marcats per l'Audiència i l'Ajuntament (dominat pels grups propietaris de terres i ramats, i per tant interessat a apujar-los) i reals, donats "per l'especulació dels venedors i per necessitats fortes de la població". A la documentació de què hem pogut disposar no hem trobat cap senyal d'aquesta dualitat, ja que es tracta de documents oficials que donen una aparença de control estricte per

llorca era exportadora de bestiar mentre que Eivissa n'importava; una altra explicació podria ser la falsedat interessada d'alguna de les fonts.

En tot cas i per a qualsevol estudi futur dels preus —que creim viable a partir de les fonts de què disposem— caldrà tenir present "la rigidez por la que la oferta no respondía inmediatamente a las condiciones de los precios"²⁵ a les societats d'Antic Règim.

Però no volem tancar aquest apartat sense constatar una evi-

nefici de les despeses de manteniment dels temples, costum que no s'ha abandonat fins als anys cinquanta del segle XX²⁶.

A més a més, hi havia a Vila un cert nombre de propietaris rurals que, a part de vendre a la carnisseria la carn de les seues terres, explotades per majorals, jornalers i esclaus, podia fer-se portar algun animal per al seu consum propi. Aquest sector incloïa no sols les famílies benestants sinó també els ordes religiosos com els dominics²⁷.

No hem pogut comprovar fins ara si és més nombrosa en el consum de la carnisseria la carn importada o la "de la terra"

part de la Universitat, important limitació que cal tenir en compte.

Ara bé, els preus que hem trobat a Eivissa són sempre molt superiors als que documenta QUINTANA per a Mallorca: si els preus del moltó per a 1724 a Eivissa²⁴ són de 2 lliures i 6 sous per lliura carnissera des de Pasqua de Resurrecció fins a Sant Miquel (29 de setembre) i de 2 lliures i 10 sous des de Sant Miquel a la següent Pasqua de Resurrecció, QUINTANA ens dona per a Mallorca 5 sous per lliura carnissera el 1723 i 2 sous per a 1725 com a preus oficials (justament manquen les dades per a 1724 en el treball que citam). Una possible explicació d'aquesta diferència de preus seria que Ma-

dència, i és que no tota la carn consumida era la que es tallava a la "Carnisseria de la Magnífica Universitat". En primer lloc perquè l'autoconsum de porcí i aviram devia ser generalitzat, tal i com ha passat fins al dia d'avui, i molt més aleshores, ja que sabem que fins i tot al raval de la Marina i a sa Penya, dins Vila, la gent mantenia porcs fins al segle XIX. I en segon lloc perquè les transaccions a la pagesia quedaven normalment fora del control institucional i, per tant, no ens n'ha quedat cap constància. Sabem tanmateix, pels Llibres de Fàbrica o d'Obra que s'hi conserven, que a les esglésies se subhastaven animals "i altres queviures" a be-

EIVISSA, DEFICITÀRIA EN CARN

Per les dades que tenim, no hem pogut comprovar fins ara si és més nombrosa en el consum de la carnisseria la carn importada o la "de la terra". En tot cas, les importacions de carn són freqüents i representen quantitats importants (724 moltons embarcats a Orà el 4 d'agost de 1714; 306 moltons d'Orà lliurats el 10 d'octubre de 1715 a l'administrador Bernat Mas; 30 moltons de Mallorca lliurats a l'administrador Josep Llombard el 22 de novembre de 1735; 15 moltons de Dénia, morts entre el 3 i el 13 de maig de 1736)²⁸. Això és senyal indubtable, en la nostra opinió, que Eivissa era llavors deficitària

23 QUINTANA i TORRES, Antoni 1983 "La dieta alimentícia del XVIII: unes reflexions a partir de les sèries de preus de carn i blat" *La vida quotidiana dins la perspectiva històrica, III Jornades d'Estudis Històrics Locals* Institut d'Estudis Balearics, Palma, p. 291-303.

24 AHME: I.1 Regidoria 1724-1725, f. 60-60v.

25 BEJARANO GALDINO, Emilio 1995 "Incremento del consumo cárnico e introducción de pautas alimentarias en Mallorca a finales del siglo XVIII" *La Mediterrània, àrea de convergència alimentària (segles V-XVIII). XIX Jornades d'Estudis Històrics Locals* Institut d'Estudis Balearics, Palma, p. 241-248.

26 TORRES TORRES, Marià 1994 "Animals de preu, bestiar, aferams i altres, als documents eivissencs dels segles XVII i XVIII" *El Pitius* p. 19-22.

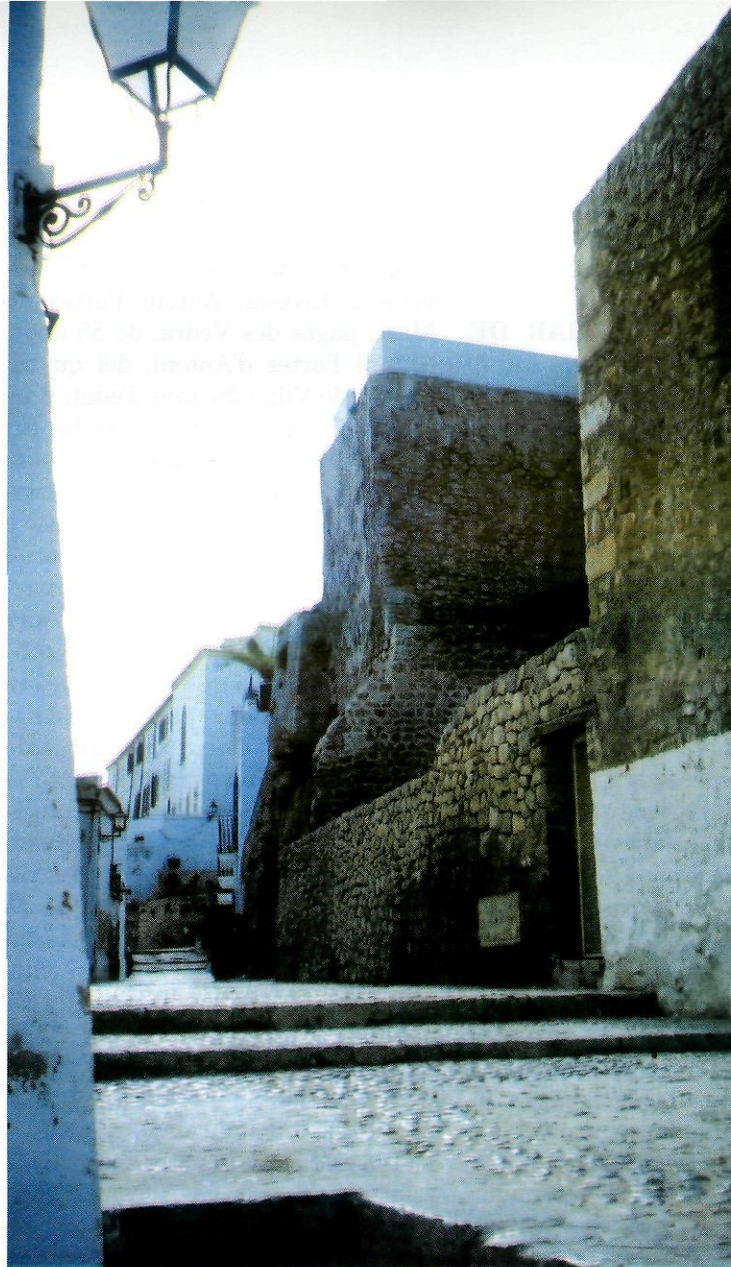
27 CIRER COSTA, Felip 1998 *El convent dels pares dominics d'Eivissa* Consell Insular, Eivissa, p. 61-63 "Llibre de despeses ordinàries del convent" que "permet extreure curioses notícies sobre el que els rendien les diverses finques rústiques que tenia, ja que a vegades indica la procedència dels productes que consumeixen".

en carn de moltó²⁹, per la qual cosa es veia obligada a importar-ne en quantitats considerables. El lloc que se cita més sovent com a procedència de les carns importades és Orà, que era també el principal receptor de les exportacions eivissenques de carbó i llenya³⁰.

Vaixells anglesos varen ser els encarregats de transportar aquesta carn en els dos exemples d'importació des d'Orà que hem esmentat, el 1714 i el 1715³¹. D'altra banda, la tramesa dels 724 moltons embarcats a Orà per Francesc Llobet ve certificada des d'aquesta ciutat per carta segellada del cònsol que els anglesos hi tenien, Ch. Hudson, datada el 4 d'agost de 1714:

“Certifico y doi entera fee yo debajo firmado, cónsul de la naçión ynglesa de la çiudad de Orán, que el capitán Don Francisco Llobet a embarcado con el nabío del capitán Nicolás Cler setecientos carneros, los quales le an costado setecientos reales de a ocho y más un real de plata por cabeça y mi consulado, que es a dos y medio por çiento”.

En aquell moment els anglesos ja havien abandonat la seua participació del costat austriacista en la Guerra de Successió, i les tropes aliades ja havien abandonat les illes i Catalunya en virtut del Tractat d'Utrecht, però sens dubte la guerra havia estat una bona ocasió per ficar-se en els comerços de l'imperi espanyol, dels quals Anglaterra havia estat formalment

Imatge actual de l'indret reproduït per l'Arxiduc.
(Foto: Revista EIVISSA.)

exclosa fins aleshores, i també per potenciar la seua presència, en el comerç mediterrani³² (cal remarcar que els vaixells anglesos i del nord d'Europa en general –anomenats co-

munament “flamencs”–havien tingut un lloc destacat en el comerç mediterrani a partir de la segona meitat del segle XVI). Els vaixells anglesos continuaran documentant-

28 AHME: I.1 Juraria 1713-1715, f. 274-275 i 294-294v; I.2/3 Carnisseria (octubre 1715-abril 1716), f. 1v i 18-23v; Carnisseria (novembre-23 abril 1735) I.2/7 Càrrech i descàrrech, f. 1v, I.2/4 Rebudes, f. 12; I.2/8 Carnisseria (26 abril-16 agost 1736), f. 1v-2 i 7v.

29 Això no constituïa cap novetat, com ens ho demostra la carta de Francesc Vives, de Dénia, enviada el 1462 als jurats d'Eivissa: “per vostres antecessors me fou scrit que yo entengués ab tota diligència, per servix et utilitat de aqueix castell, vila et illa de Yvissa en forniment de carns de moltó (...) e si en aquesta orta no-n tenia, entrar en Castella et altres parts per lo dit forniment” (AHME. Full solt dins el *Llibre d'Almoines i Benifets*, transcrit per Antoni FERRER ABÁRZUZA *El Llibre del mostassaf d'Eivissa. La vila d'Eivissa a la baixa edat mitjana* (en premsa) p. 98.

30 VARGAS PONCE, José 1983 *Descripciones de las islas Pithiusas y Baleares* (edició facsímil de l'imprès de 1787) José J. de Olañeta, Palma, p.10.

31 AHME: I.1 Juraria 1715-1717, f. 55: compromís firmat el 20 d'octubre de 1715 entre els jurats i el capità anglès Daniel Viçents qui “promet y se obliga en este present viaje que, Déu volent, farà a Villafranca, al retorn a la present isla tocar en lo Regne de Cerdeña, y en este comprar tants bous y alguns moltons (donant lloch lo temps) y portar-los en lo seu navio, anomenat “Edth” [?] a contento del patró Bartomeu Tur “Botó”, que va per este fi en dit viaje”. Curiosament aquí s'esmenta el Regne de Sardenya com a punt de compra de ramat, encara que sabem que aquest viatge es va fer a Orà, tal i com consta en tota la documentació restant, i també és atípic que es parli d'un carregament de bous adquirit per la Universitat.

32 STORRS, Christopher 2001 “La política anglesa en la Guerra de Successió espanyola” *L'AVENÇ* núm. 264, p. 32-38: “(...) Espanya era important per al comerç anglès del Mediterrani –amb el Nàpols i la Sicília espanyols i el més allunyat Llevant– si més no perquè proporcionava abrics i ports acollidors en ruta”.

se a les nostres fonts de manera regular, i coneixem, justament, posteriors trameses de moltons d'Orà³³.

L'EPIDÈMIA DE BESTIAR DE 1715-1716

Un d'aquests carregaments va ser el lliurat pel patró Bartomeu Tur "Botó" l'11 d'octubre de 1715 a Bernat Mas, administrador major de les carns i clavari de la Universitat³⁴. Bartomeu Tur havia viatjat amb el vaixell del capità anglès Daniel Vicents³⁵ cap a Orà, on tenia l'encàrrec de comprar moltons per valor de 500 pesos (500 reals de vuit plata).

A la ciutat nord-africana va comprar 306 moltons, dels quals el Llibre de Carnisseria de 13 octubre 1715-abril 1716, regit per Bernat Mas, s'ocupa en exclusiva. D'aquests 306 moltons, però, només se n'arribaren a tallar 134, tal i com anuncia, ja al primer full, el document mencionat.

El motiu d'això és que, per una raó desconeguda per als implicats, la resta de moltons, 172, es varen morir "de ambre, sarna y otras enfermedades ocultas"³⁶ segons l'expressió emprada pel Governador al Decret Judicial que va encarregar el propi Bernat Mas per estar "en la obligación presisa de aver de dar quenta a la Magnífica Universidad de los 306 carneros que se le an entregado"³⁷. Aquest Decret va ser escrit pels escrivans Francesc i Nicolau Riera, que cobraren per ell 4 lliures i 6 sous³⁸, i apareix reproduït en aquest Llibre de Carnisseria³⁹, per "del todo los magníficos jurados quedar satisfechos, y el suplicante imposible remediarlos".

Com a testimonis declararen quatre pastors que s'havien encarregat d'aquest ramat des de la seua arribada a Eivissa: Antoni Portes de Marc, pagès des Vedrà, de 55 anys; Antoni Portes d'Antoni, del quartó del Pla de Vila i de 26 anys d'edat; Bartomeu Portes d'Antoni, també del Pla de Vila i de 20 anys, i Nicolau Tur de Francesc, pagès de Santa Eulària i de 30 anys "poco más o menos". Els tres primers declararen l'1 de març i el quart el 2 de març.

Tots coincidiren a dir que l'any havia estat d'una "gran esterilidad", de manera que "no había una hierva que poder pasar" i que a conseqüència d'això els animals havien patit una "gran flaqueza" i havien mort. Però també coincidien que hi havia una altra causa: la "enfermedad que se puso en dicho ganado" a conseqüència de la qual "había día que se murieron doze y treze", segons Nicolau Tur.

Bartomeu Portes, que havia espellat els moltons morts, deia que "casi todos enfermaron de forma que en encontrando agua, abrasados, el pastor no les podía apartar, y amás de esto, la gran esterilidad y la falta de hiervas". També contava que sovent va succeir que "por la mañana se hallaran al corral tres, quatro carneros que no se podían tener, y aquéllos los llevaban a la orilla del prado o del bosque, y los cuervos les sacaban los ojos y los despedasaban, y éstos no desollava". Això va passar amb 24 moltons.

Antoni Portes d'Antoni deia que morien per mor de "la esterilidad del año, de manera que el ganado del país de flaqueza todo se muere, tanto cabrió como ovejuno".

La conclusió del Governador, Diego Prudencio de Andrés, datada el 12 de març de 1716, és que "aviendo venido dichos carneros por la mayor parte enfermos, llenos de sarna y con suma flaqueza, avían peresido la mayor parte de ambre y enfermedad originada de la mudansa del país y sequedad de los tiempos", [...] "consta aver peresido de ambre, sarna y otras enfermedades ocultas sientto y setentados carneros de Orán" [...] "y que esta desgracia ha sucedido por mero caso fortuito y por la sequedad y esterilidad del año y no por culpa ni dolo de Don Bernardo Mas. Por tanto S.S.M.I., con dicho acuerdo y consejo provehe y difinitivamente declara avérsele de admitir a dicho Mas en legítima data de su cuenta los referidos sientto y setentados carneros, mandando a los oficiales de dicha Magnífica Universidad a quien tocasse admitan en descargo a dicho Mas dichos carneros por no estar éste obligado a lo imposible".

Però els problemes per a la Universitat derivats d'aquest incident de la mort dels moltons no s'havien d'acabar aquí. La hisenda reial (Tresoreria de Guerra) havia fet un préstec de 800 reals (o pesos) de plata a la Universitat per comprar aquests moltons⁴⁰. A causa de les pèrdues per l'epidèmia no se n'havien pogut tornar 600. Ara aquesta tresoreria els demanava i anunciava que "como para el primero de julio no estén pagados los doscientos doblones del empréstamo para el abasto de carnes, que despachará las órdenes convenientes para su recobro"⁴¹. I com que a causa de l'epidèmia "a sido la voluntad de Dios que, de las carnes que se traxeron,

32 STORRS, Christopher 2001 "La política anglesa en la Guerra de Successió espanyola" *L'AVENÇ* núm. 264, p. 32-38: "(...) Espanya era important per al comerç anglès del Mediterrani -amb el Nàpols i la Sicília espanyols i el més allunyat Llevant- si més no perquè proporcionava abrics i ports acollidors en ruta".

33 AHME: I.1 Juraria 1715-1717, f. 152-153, quarantena i autorització per entrar al port al "capità Francisco, ynglès, en nou hòmens y dos al·lots per venir de Berberia en lo pinco "St. Joseph", carregat de moltons de Orà".

34 AHME: I.2/3 Carnisseria 13 octubre 1715-abril 1716, f. 18.

35 AHME: I.1 Juraria 1715-1717, f. 41.

36 *Ibid.*, f. 22.

37 *Ibid.*, f. 18.

38 *Ibid.*, f. 2.

39 *Ibid.*, f. 18-23v.

Pastoreig
d'ovelles prop
de Vila.
(Foto: Viñets,
cortesia de l'Ar-
xiu Històric Mu-
nicipal
d'Eivissa.)

se perdiese la mayor parte sin poder aprovechar ni sacarse un real" i a més com que "este común no a tenido más entrada que el producto de la sal y éste a faltado [per la confiscació reial de les salines com a dret de conquesta, arran de la Guerra de Successió] se alla imposibilitado para ello", els jurats no veien una altra sortida que imposar una contribució especial per pagar aquest deute: "Por lo que suplicamos se digne V.S.I. darles permiso para imponer nueva talla equivalente a pagar dichos 200 doblones"⁴² en carta al Governador de l'illa, Diego Prudencio Andrés, que els va remetre al marquès de Lede, Governador i Comandant del Regne de Mallorca.

Aquest va contestar en carta de 6 d'abril de 1716 "que quando hice prestar a esa Universidad (a petición de Vms.) los ducientos doblones para compra de carnes, fue con condición de que de su producto los ha-

vían de restituir Vms., y pues no se ha ejecutado infiero abrá sido por la mala administración suia, y que para recobrarlos será preciso valermé de la haciendas de Vms. por no ser justo que yo consienta que el Rey pierda este dinero"⁴³.

Per sort, el 27 de juny de 1716 el marquès de Lede tornava a escriure als jurats eivissencs dient que "haviendo conferido sobre esta materia con el Superintendente D. Francisco de Pineda, me a ofrecido que por dos o tres meses suspenderá el apremiar a Vuestras Magnificencias [...] pero con la circunstancia de que procuren Vms. facilitar salir de esta deuda, pues no es justo se experimente maior demora, ni por ahora me a parecido conveniente consentir que para este efecto se haga imposición en los Paisanos de la Isla"⁴⁴.

Així, els jurats Salvador Aracil, Josep Joan i Antoni Carreres, en carta sense data suplicaven al Go-

vernador d'Eivissa, Diego Prudencio Andrés, permís per subhastar "la cassa que era seminario, que está al lado de la casa de los Padres de la Compañía; un almacasén dicho el Porcho y otro almacasén junto a él, que están al lado de la Casa de la Draçana, y la Casa de la Duana, que es en la que se vende el tabaco, para de su producto acudir a la satisfacción de dicha cantidad para cuio fin precederá Decreto de V.I.S."

El Governador, per la seua banda, contestava el 10 de març de 1717 sol·licitant informació. Aquell mateix dia varen prestar testimoni favorable Gaspar Nicolau, racional major; Antoni Bas, vesí de l'illa; Diego Llaneres, ciutadà i vesí de l'illa, i Francesc Ferrer, racional segon. Tots els testimonis donaren l'opinió que aquestos immobles eren perfectament prescindibles per a la Universitat, i el Governador va concedir

40 AHME: I.1 Juraria 1715-1717, f. 43, el 19 de setembre de 1715 els jurats reconeixen el deute "al subdelegat de yntendant a la present isla de Yviza, a D. Antoni Barceló" (...) "los quals inseguint la orde de Don Francisco Salvador de Pineda, intendant en la Ciutat y Regne de Mallorca, a depositar en lo dia de huy en poder del magnífich Juan Marcelles, bolser y depositari de la Magnífica Universitat" (...) "per esmerçar en carn de fora de la isla, per lo abasto de esta y sos habitants" (...) "prometen pagar dits 800 reals de plata del producte de la matexa carn" (...). "Y en cas que del preu de la carn que es vendrà no es poguesen traure (...) prometen dits magnífichs jurats pagar lo que faltará per son cumpliment de qualsevols ofertes que es troben en poder de dit bolser".

41 Ibid., f. 135-135v.

42 Ibid., f. 135-135v.

43 Ibid., f. 163.

44 AHME: I.1 Juraria 1715-1717, f. 180-180v.

el permís "para que en público encante se vendan dichas casas y sitios, y se rematen en mayor postura y precio, precediendo estimación de ellas, que se deberá hazer por los maestros albañiles Bernardo Mas y Jayme Ramón"⁴⁵.

Però la Universitat va trobar d'aquestos béns que "haviendo precedido valuación de ellos fue la de 400 pesos. Ay puestos en el encante sólo ubo la dita de cien pesos", així que no els quedava altra manera de pagar el deute "que no fuera imponiendo talla entre los vecinos por no entrar maravedí alguno en esta Univd., como es público. Y como, M.I. Gov., esta Universidad tiene la facultad de cobrar talla de los vecinos, de dos años en dos años, cuia talla antes se cobrava en pólisa, la que por el presente en dicha moneda no es para efecto alguno, emos resuelto de que la talla se a de hazer en moneda de vellón, para de su producto dar satisfacción de dichos 600 pesos, y lo que más excediese (imponiéndola a tres y medio por ciento) sirva para aiuda la fábrica de la Yglesia y alguna de las muchas obligaciones presisas de la Univd.". El 2 de juny de 1717, Diego Prudencio Andrés contestava simplement "Como lo piden"⁴⁶.

La talla (o "tall") era un tribut que pagava cada propietari segons l'"estim" (valoració dels béns de cada particular) que efectuava la Universitat; en aquest cas el 3'5 % podria ser el percentatge a aplicar al valor cadastral per pa-

gar la talla, encara que sembla elevat. Sempre que la Universitat imposava una talla havia de ser per motiu justificat de pagament d'un deute, i els diners recaptats no es podien destinar a cap altra finalitat. Estaven exempts de pagar-la: la noblesa, és a dir, l'estament militar i doctors en lleis o en medicina; l'alguatir reial, cap de guaita, procurador fiscal i missatges de la cort de Governació "per lo que cada dia servexen a la Universitat y tenen pocs emoluments"; el Governador, l'Assessor de Governació i els "Ministres Reals", a més dels Racionals, aquestos darrers per la feina afegida que suposava portar un "Llibre gros dels stims generals". No en quedaven exempts els fadrins ni els membres de l'estament eclesiàstic⁴⁷.

En tot cas, veim que la Universitat estava facultada per imposar talla cada dos anys i que aquesta s'havia cobrat fins llavors en pòlissa; però, com que aquestes pòlisses ja no tenien validesa, es cobraria aquesta vegada en moneda de billó.

Per desgràcia, no hem trobat més indicis de l'aplicació d'aquesta talla —si és que finalment es va dur a terme— als Llibres de Juraria de 1715-1717 ni de 1718-1721, per la qual cosa no sabem exactament com va acabar aquesta història. El que sí que ens ha arribat és l'evidència que, sense les rendes de la sal, l'Ajuntament es troba sense

mitjans per fer front als seus deutes i fins i tot al problema de l'abastament, a pesar que es deixa endarrere una època tan crítica pel que fa a abastament de queviures, epidèmies i inseguretat davant els atacs piràtics com el segle XVII, quan "l'acord del Consell General de la Universitat que els jurats poguessin comprar de l'exterior els aliments necessaris per a pal·liar el dèficit local s'havia convertit en una rutina anual", en paraules de Josep PIÑA⁴⁸; uns aliments que s'obtenien a canvi de la sal, com ho confirmen les fonts de l'època⁴⁹. El mateix PIÑA va arribar a escriure que "primer amb l'arrendament de les salines a Visconti i després amb la seua expropiació per Felip V i amb el decret de Nova Planta, es va tallar en rodó per molts anys la possibilitat d'un desenvolupament econòmic i social d'Eivissa, que mai no podrem saber la importància que podria haver assolit"⁵⁰. ■

He d'agrair la seua ajuda en l'elaboració d'aquest treball a dues persones: la primera és l'historiador eivissenc Antoni Ferrer Abárzuza, per permetre'm consultar el seu estudi sobre el *Llibre del mostassaf d'Eivissa*, i pel seu consell en la redacció d'aquest article; la segona és Onofre Vaquer Bennassar, professor de la Universitat de les Illes Balears, qui m'ha assessorat sobre qüestions fiscals. També li dec un agraïment al personal de l'Arxiu Històric Municipal d'Eivissa per la seua paciència i comprensió.

45 Ibid., f. 181-186v; Ibid., 238-239v, albarà d'arrendament per tres anys de la Casa de la Duana (10/12/1717), en pública subhasta i lliurada finalment a Antoni Ordines, macer de la Universitat (21/12/1717). No hem trobat documentació sobre la venda de les altres propietats que s'havien mencionat.

46 Ibid., f. 214-214v.

47 TORRES i TORRES, Marià 1993 *La llengua catalana a Eivissa al segle XVII. "Reals ordinacions de la Universitat d'Eivissa" (1663)* Mediterrània, Eivissa, p. 549-552.

48 PIÑA RAMON, Josep 1981 "La guerra de Successió a la Corona d'Espanya (I)" *Eivissa* núm. 11, p. 26.

49 En carta de 23 de gener de 1631 el rei concedia als naturals que embarcassin sal a canvi de provisions de menjar i roba "se le haie de cargar en sal la mitat del cargo del navío por cuenta de los dichos bastimentos, o ropa, y la otra mitat del cargo se podrá hacer pagando la sal en moneda de bellón por su justo valor" (continguda a les "ordinacions" de 1663 f. 105v i transcrita per Marià TORRES i TORRES 1993 *La llengua catalana a Eivissa al segle XVII. "Reals ordinacions de la Universitat d'Eivissa" (1663)*, p. 571. Efectivament, als Llibres del Guardià de la Sal (AHME, I.3) són freqüents anotacions com "per compta de la Universitat per tant forment a portat y olis se té de fer aportar de Mallorca" (Llibre del Guardià de la Sal 1635-1636, f. 28v), "107 modins per lo espart i cordas li a pres la Universitat" (Ibid., f. 38v), "per lo valor de la toïna ha entregada" (Guardià 1636-1637, f. 2), "per lo valor de (...) medidas y 23 lliures de oli, a raó de una medida de oli per un modí de sal" (Ibid. f. 3).

50 PIÑA RAMON, Josep 1981 "Eivissa i Formentera durant la guerra de Successió a la Corona d'Espanya (i II)" *Eivissa* núm. 12, p. 9.